SMPP Studia Migracyjne Przegląd Polonijny

Migration Studies – Review of Polish Diaspora
nr 2 (192)/2024, http://www.ejournals.eu/Studia-Migracyjne/
DOI: 10.4467/25444972SMPP.24.014.20322

Niepewny optymizm i nadzieja. Stosunek do przyszłości osób uchodźczych z Ukrainy. Wyniki badania ankietowego

KAMIL KOPACEWICZ[1]
ORCID: 0000-0001-6874-5787
Uniwersytet Warszawski

MICHAŁ SZEWCZYK[2]
ORCID: 0009-0001-1252-3277
Uniwersytet Warszawski

Abstrakt

Badanie jest eksploracją opinii i nastawień osób uchodźczych z Ukrainy co do postrzeganej przyszłości, w odniesieniu do obecnych przeżyć i przeszłych doświadczeń. W badaniu ankietowym o charakterze analizy przypadku wzięło udział 831 osób przebywających w Polsce, odpowiadając na 46 pytań zamkniętych i jedno otwarte. Celem badań było rozpoznanie perspektyw osób z Ukrainy, w kontekście trwającej wojny i doświadczeń przemieszczenia (stan na pierwszą połowę 2023 roku). Pytania poruszały zagadnienia poczucia winy, dyskryminacji, planów wyjazdu z Polski, wsparcia własnego kraju, oceny własnej pozycji psychicznej i ekonomicznej, chęci do nauki języka polskiego, a także prywatnej opinii na temat przyszłości geopolitycznej Ukrainy. W badaniu wzięły udział osoby biorące udział w kursach rozwoju osobistego UW dla Ukrainy lub tymi kursami zainteresowane. Pomimo negatywnych doświadczeń i deklarowanych lęków, nadzieja jest słowem-kluczem, które dominowało w odpowiedziach respondentów na pytanie o skojarzenia z przyszłością. Ponadto większość badanych optymistycznie ocenia szanse Ukrainy na wstąpienie do UE oraz NATO. Badanie wypełnia lukę w dotychczasowej wiedzy nt. doświadczeń migracji i wpływu przemieszczenia na postrzeganą przyszłość, w dziedzinie socjologii czasu.

Słowa kluczowe: osoby uchodźcze, Ukraińcy w Polsce, percepcja przyszłości, socjologia czasu, opinia publiczna

[1] Kontakt: kamil.kopacewicz@uw.edu.pl
[2] Kontakt: mj.szewczyk7@student.uw.edu.pl

Proponowany styl cytowania: Kopacewicz, K., Szewczyk, M. (2024). Niepewny optymizm i nadzieja. Stosunek do przyszłości osób uchodźczych z Ukrainy. Wyniki badania ankietowego, *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, 2(192): 33–52. DOI: 10.4467/25444972SMPP.24.014.20322.

Uncertain optimism and hope. Ukrainian refugees and their attitudes towards the future. Survey results

The survey is an exploration of the opinions and attitudes of refugee people from Ukraine about their perceived future, in relation to current experiences and past experiences. A total of 832 people residing in Poland participated in the survey, answering 46 closed and one open-ended question. The aim of the research was to identify the perspectives of people from Ukraine, in the context of the ongoing war and the experience of displacement (as of the first half of 2023). The questions touched on feelings of guilt, discrimination, plans to leave Poland, support for one's own country, assessment of one's own psychological and economic position, willingness to learn the Polish language, and private opinion on Ukraine's geopolitical future. The survey included people taking part in, or interested in, personal development courses offered in Warsaw. The results show a wide variety of experiences, opinions and attitudes, but converge to a few dominant types of responses. Despite negative experiences and declared fears, hope is the key word that dominated respondents' answers when asked about associations with the future. Furthermore, the majority of respondents are also optimistic about Ukraine's chances of joining the EU and NATO. The study fills a gap in the existing scientific knowledge on the experience of migration, revealing the impact of displacement on the perceived future.

Keywords: refugees, displacement, Ukrainians in Poland, future, survey

Wstęp

Eskalacja w wojnie Rosji z Ukrainą, zapoczątkowana pełnoskalową agresją na Ukrainę 24 lutego 2022 roku, wywołała masową migrację ukraińskich obywateli do krajów Unii Europejskiej, w tym Polski. Szacuje się, że w Polsce w lipcu 2023 znajdowało się ponad 2 mln osób z Ukrainy, przy czym, w szczytowym okresie liczba ta mogła przekraczać 3 mln osób (Pacewicz 2023, Piekutowski 2023). Ponad milion osób otrzymało numer PESEL ze statusem UKR. Kilkaset tysięcy osób trafiło do warszawskiego obszaru metropolitalnego (Sobestjańska, Sopińska 2022). Ucieczka z obszarów zagrożonych działaniami wojennymi to jedynie pierwszy etap w doświadczeniu przesiedlenia. Osoby dotknięte kryzysem migracyjnym muszą odnaleźć się w nowej rzeczywistości – znaleźć mieszkanie, pracę, szkołę dla dzieci, nowych przyjaciół. Część z nich podejmuje decyzję o powrocie do ojczyzny. Część decyduje się osiąść w Polsce na stałe. Uchodźcy stoją w obliczu wielu niepewnych zmiennych, które utrudniają podejmowanie decyzji i tworzenie długofalowych planów. Przeszłe doświadczenia wpływają na obecny stan materialny i towarzyszące emocje, a także na percepcję przyszłych wydarzeń. Postanowiliśmy zbadać nastawienie ukraińskich uchodźców do przyszłości, w kontekście ich dotychczasowych doświadczeń[3].

[3] Badanie nie było zewnętrznie finansowane.

Przyszłość jako kategoria społeczna

Czas, definiowany jako zjawisko społeczne, jest zjawiskiem doświadczanym, zmiennym kulturowo, wspólnym dla zbiorowości i tworzony przez nią w procesie interakcji (Tarkowska 1987, 1992). Czas społeczny jest jakościowy, tj. podlega procesom nadawania znaczenia i wartości przez odczuwające go społeczności. W przeciwieństwie do czasu ilościowego, nie jest jednorodny i równomierny, a więc nie może być mierzony instrumentami pomiaru, takimi jak zegary i kalendarze, jest przez nie co najwyżej synchronizowany. Jest odmierzany znaczącymi wydarzeniami i zrytualizowanymi działaniami społecznymi, jest więc relatywny i potrzebuje układu odniesienia (Tarkowska 1987: 125–130). Postrzeganie czasu społecznego wiąże się z posiadaniem horyzontu czasowego, który rozciąga się od przeszłości, po przyszłość. Horyzont czasowy ma zmienną głębię, tzn. w zależności od perspektywy może sięgać bliżej lub dalej poza teraźniejszość. Przyszłość, zawartą w horyzoncie czasowym, tworzą plany, przewidywania, oczekiwania i nadzieje (Tarkowska 1987: 140).

Z czasem społecznym blisko związane jest pojęcie orientacji temporalnej, czyli postawy wobec czasu i sposobu jego wartościowania. Orientacja wybiegająca w przyszłość nazywa się orientacją prospektywną lub futurystyczną. Charakteryzują ją zdolności do planowania i antycypacji, oraz wyobraźnia czasowa z rozległym horyzontem. Postawę prospektywną należy skontrastować z orientacją prezentystyczną, zakotwiczoną w teraźniejszości, która objawia się skróceniem horyzontu lub całkowitym zanikiem perspektywy wybiegającej w przyszłość. Orientacja prezentystyczna wiąże się z oczekiwaniem natychmiastowości, niecierpliwością, tymczasowością, skłonnością do wiary w cuda i rozwiązania magiczne, biernością (Sztompka 2002: 484; Tarkowska 1992: 16). Prezentyzm manifestuje się w okresach kryzysu i chaosu. Pojawia się w przypadku zerwania ciągłości czasu społecznego, gdy przyszłość jest nieprzewidywalna, przypadkowa, rozłączona z teraźniejszością. Dotyka to m.in. osoby w chronicznym ubóstwie i osoby w instytucjach totalnych. Orientacja prezentystyczna może jednak dotyczyć całych społeczności, w wyniku głębokich i nagłych przemian polityczno-ekonomicznych, konfliktów zbrojnych, sytuacji uchodźctwa. Niepewna przyszłość budzi postawy lękowe, zmusza do skupienia na tym co tu i teraz. Czas społeczny traci rytm i ustrukturyzowanie.

Inwazja Rosji na Ukrainę oraz wymuszona migracja tysięcy ludzi były niewątpliwie sytuacją kryzysu i tzw. wydarzeniem emblematycznym (Pawliszak 2017), czyli zdarzeniem wymuszającym reinterpretację rzeczywistości, tożsamości społecznych i dotychczasowych narracji o świecie. Uchodźcy z Ukrainy w Polsce są zagrożeni wpadnięciem w orientację prezentystyczną, choćby przez sam fakt oderwania od swojego kontekstu społecznego, czyli więzi rodzinnych i kulturowych. Na to nakłada się specyficzna kondycja czasu w gospodarkach neoliberalnych, o której można mówić w kategoriach rozszczepienia – wielu czasów i prędkości, zależnych od akumulacji kapitału (Sowa 2018), albo w kategoriach przyśpieszenia – wynikającego z gwałtownego

postępu technologicznego i uwarunkowań ekonomicznych (Strzelecka 2017). Akceleracja ekonomiczna może budzić poczucie kurczenia się czasu lub kompresji czasu, a w konsekwencji dyskomfort, napięcie, stres i poczucie utraty gruntu pod nogami.

Badanie przyszłości, bez uciekania się do futurologii bądź prognozologii, może być badaniem czegoś, co Bell i Mau (1971) nazywają obrazami przyszłości (*images of the future*). Jest to badanie oczekiwań i nastawień do przyszłości oraz obecnych w kulturze wyobrażeń przyszłości i ich wartościowań. W tej definicji przyszłość jest realna i obecna, „wyłania się" lub „krzepnie" w teraźniejszości – warunki do jej powstania są już obecne. Obrazy przyszłości mogą wpływać na samą przyszłość, w procesie interakcyjnej pętli zwrotnej pomiędzy informacją a działaniem i pomiędzy aktorami społecznymi a ich środowiskiem. Jest to niedeterministyczny model przyszłości, bowiem aktorzy mogą dynamicznie adaptować swoje działania na podstawie swoich przekonań (co jest wiadome) i wyznawanych wartości (co jest pożądane). Obraz przyszłości może prowadzić do zmiany społecznej, a tym samym do swojego własnego unieważnienia. Może też działać odwrotnie, umacniając przekonania o nieuchronności jakiejś alternatywy i tym samym zniechęcając do podejmowania ryzyka zmiany.

Przegląd literatury

Wybuch wojny i, w konsekwencji, masowe przemieszczenie stały się przedmiotem badań i publikacji licznych raportów prezentujących sytuację osób z Ukrainy w Polsce. Część z nich zawierała dane nt. nastawienia do przyszłości lub poruszała aspekty nierozerwalnie związane z przyszłością (plany, potrzeby, obawy). Plany na przyszłość uchodźców zbadali Długosz, Kryvachuk i Izdebska-Długosz (2022), na dobranej celowo próbie badawczej 737 osób. Badacze pytali o plany wyjazdu lub pozostania (42% wyraża chęć powrotu do Ukrainy po zakończeniu wojny, 17% pozostania w Polsce na stałe, 14% pobyt w Polsce przez jakiś czas). Analiza pokazała, że częściej do Ukrainy chcą wracać osoby, które nie planują uczyć się języka polskiego, a także nie planują podejmować pracy w Polsce. Częściej chcą wracać również osoby, które nie posyłają dzieci do polskiej szkoły oraz osoby dotknięte traumą wojenną. Decyzja o powrocie, jak wynika z przeprowadzonej przez autorów analizy jakościowej, jest warunkowana m.in. poczuciem zagrożenia/bezpieczeństwa, warunkami ekonomicznymi i mieszkaniowymi, poczuciem obcości w Polsce, więzami rodzinnymi, chęcią powrotu do domu, tęsknotą i uczuciami patriotyzmu. Autorzy rozdzielili motywacje powrotu na czynniki wypychające (wysokie koszty utrzymania, problemy z podjęciem pracy i wynajęciem mieszkania, poczucie obcości) oraz czynniki przyciągające (tęsknota, patriotyzm, lepsze życie, odbudowa kraju).

Pytanie o przyszłość padło również w badaniu opinii publicznej przeprowadzonym na próbie 243 osób uchodźczych z Ukrainy, rozlokowanych w całej Polsce (Staniszewski i Kownacki 2023). Badanie dotyczyło m.in. sytuacji materialnej, dostępu do

usług medycznych i nastawienia do Polaków. Zapytani o plany, 47,3% respondentów zadeklarowało zamiar powrotu do Ukrainy, a zamiar osiedlenia się na stałe w Polsce zadeklarowało 10,3% osób. Z przyszłością powiązane było pytanie o sytuację finansową: 56,4% osób stwierdziło, że ich sytuacja finansowa się zmieni, 37% osób wybrało odpowiedź: *Trudno powiedzieć*. Z osób, które odpowiedziały, że sytuacja się zmieni: wg 51,8% osób ich sytuacja finansowa znacząco się poprawi, wg 41,6% osób poprawi się nieznacznie. Przyszłościowy wektor miało także pytanie o integrację z polskim społeczeństwem. 53,1% badanych chciałoby się zintegrować, 25,9% osób wybrało odpowiedź: *Trudno powiedzieć*, 20,6% nie chciałoby się zintegrować.

Według danych z raportu EWL (Zymnin i in. 2022), przeprowadzonego na grupie 400 osób uchodźczych, 58% osób chce wrócić do Ukrainy, 30% pozostać w Polsce, 12% planuje wyjechać do kraju innego niż Ukraina (m.in. do Niemiec, USA, Wielkiej Brytanii i Szwecji). 63% ankietowanych planuje podjąć zatrudnienie w Polsce. Odnośnie do obaw związanych z życiem za granicą w odpowiedziach dominują: trudności w znalezieniu pracy (45%), troska o bliskich pozostających w Ukrainie (40%), słaba znajomość języka (38%), brak miejsca do zamieszkania (27%), brak środków do życia (26%). 25% osób wyraziło obawę, że Polska zostanie zaatakowana przez Rosję.

W raporcie Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA 2022) przedstawiono dane z 10 krajów UE. Z 14 504 ankietowanych osób uchodźczych 35% chce wrócić do Ukrainy, 38% zostać w kraju obecnego pobytu, 23% jeszcze nie wie, 4% zamierza przenieść się do innego kraju UE. W przypadku osób przebywających w Polsce (N=5164): 36% chce wrócić do Ukrainy, 39% zostać w kraju obecnego pobytu, 22% jeszcze nie wie, 4% zamierza przenieść się do innego kraju UE. Raport FRA informuje również o planach nauki języka kraju aktualnego pobytu. W przypadku pobytu w Polsce: 16% osób odbywa lekcje polskiego, 17% uczęszczało, ale przestało, 17% zamierza rozpocząć później, 48% nie zamierza podejmować nauki. Zapytano też o dobrostan emocjonalny (podzbiór ankietowanych N=13 226). Pomimo że 49% osób zadeklarowało przygnębienie lub stany depresyjne, to 62% ankietowanych wyraziło optymizm w stosunku do przyszłości.

Zespół Isański i in. (2022) zaprezentował wstępne wyniki badań opinii 523 osób z punktów przyjmowania uchodźców w krajach UE (63,4% badanych osób w Polsce). Wg autorów większość respondentów wykazywało skłonność do pozostania w kraju tymczasowego pobytu, a jedynie mniejszość zadeklarowała chęć przeprowadzki. Z puli osób w Polsce, 58,4% zadeklarowało, że „wybrało ją jako kraj preferowany i zamierza w nim pozostać" (Isański i in. 2022). Ankietowani zostali poproszeni o wybranie 5 z listy 15 najważniejszych potrzeb. Najczęściej wybieranymi były: znalezienie pracy, pomoc materialna (jedzenie, ubranie, buty), długoterminowy wynajem mieszkania, pomoc medyczna, kurs językowy (lokalny, np. polski, niemiecki), przedszkole/żłobek dla dzieci. Analogicznie, najczęściej wybieranymi obawami były: obawa o losy bliskich, którzy zostali na Ukrainie, o los własnego kraju, o brak pieniędzy i środków do

życia, obawa, kiedy nastąpi możliwość powrotu, o brak znajomości języka lokalnego, o uzyskanie potrzebnej pomocy medycznej.

Trzeszczyńska, Luchik-Musiyezdova i Dymanus (2022) przeprowadziły pogłębione wywiady z osobami uchodźczymi w Krakowie. Badania pokazały, że za decyzjami o pozostaniu w Krakowie lub powrocie do Ukrainy stoi kalkulacja korzyści i kosztów, której główną składową jest poczucie bezpieczeństwa materialnego i adaptacyjnego w Polsce. Dotyczy to warunków mieszkaniowych, zatrudnienia, możliwości edukacji, nauki języka polskiego, posiadanie kręgu znajomych. Powrót do Ukrainy może być motywowany poczuciem niestabilności i brakiem perspektyw w Polsce. Przywołany jest też problem niemożności wyobrażania sobie przyszłości, życie z dnia na dzień: „Planowanie przyszłości wydaje się im zupełnie abstrakcyjne, szczególnie jeśli chodzi o osoby przybyłe z południowo-wschodniej Ukrainy, gdzie toczą się działania wojenne" (Trzeszczyńska Luchik-Musiyezdova i Dymanus 2022: 68).

Dane z Polski warto zestawić z badaniami Kijowskiego Międzynarodowego Instytutu Socjologii (Київський Міжнародний Інститут Соціології – KMIC), przeprowadzanymi na respondentach pozostających w Ukrainie. Pod koniec 2023 roku zadano pytanie *Jak widzisz przyszłość Ukrainy za 10 lat?* (KMIC 2023b). Odpowiedź *Za 10 lat, Ukraina będzie dostatnim krajem, przynależącym do Unii Europejskiej* wybrało 73% osób, wobec 19% osób, które wybrały odpowiedź *Ukraina za 10 lat będzie krajem ze zniszczoną ekonomią i dużym odpływem ludzi*[4]. Ankieta rejestruje wzrost pesymistycznych przekonań, bowiem w analogicznej ankiecie, przeprowadzonej w październiku 2022 roku, pierwszą odpowiedź wybrało 88% osób. W innej ankiecie, z maja 2022 roku, zapytano, czy respondenci planują przyszłość swoich dzieci lub wnuków w Ukrainie (tj. ich pozostanie w kraju), wobec kilku możliwych wariantów zdarzeń (KMIC 2022). Jeśli wojna miałaby trwać w obecnej formie, tylko 42,9% Ukraińców planowałoby przyszłość dzieci lub wnuków w swoim kraju. W przypadku rozejmu byłoby to 54,7%, a w przypadku demokratycznych przemian w Rosji 76,8% osób. Najwięcej osób planowałoby przyszłość potomstwa w Ukrainie w przypadku kapitulacji i rozbrojenia Rosji (84,5%) oraz akcesji Ukrainy do NATO lub otrzymania mocniejszych gwarancji bezpieczeństwa (85,1%). W badaniach z maja 2023, przeprowadzonych przez KMIC na zlecenie National Democratic Institute (NDI), zapytano m.in. o poziom optymizmu/pesymizmu co do przyszłości Ukrainy (NDI i KMIC 2023). Aż 87% respondentów wybrało odpowiedzi *Bardzo optymistyczny* lub *Bardziej optymistyczny niż pesymistyczny*.

Wszystkie przytoczone prace w jakimś stopniu poruszają kwestie przyszłości badanych, jednak dotychczasowe wyniki są niespójne. Łącznie uwzględniają one kwestie socjoekonomiczne, chęć nauki języka polskiego, troskę o bliskich pozostałych w Ukrainie i, przede wszystkim, kwestię pozostania w Polsce lub powrotu do Ukrainy. Aspekt postrzegania przyszłości przez osoby uchodźcze jest jednak niedostatecznie

[4] Pytania i odpowiedzi przedstawiono w naszym tłumaczeniu.

zeksplorowany. W związku z tym nasze badanie zostało zaprojektowane wokół pytania: ***Jakie są obawy i nadzieje obecnych w Polsce osób uchodźczych z Ukrainy?*** Odpowiedź na nie jest w naszej opinii kluczowa dla lepszego zrozumienia badanej grupy, co pozwoli na udzielanie im lepiej dopasowanej pomocy oraz trafniejsze przewidywanie ich dalszych wyborów życiowych. Dotyczy to rozpoznania dominującej orientacji temporalnej, stosunku do przyszłości, obrazów przyszłości, przewidywań i oczekiwań odnośnie do sytuacji geopolitycznej.

Metodologia

Przeprowadzone badanie miało postać dobrowolnej, prezentowanej w języku ukraińskim ankiety, która objęła 831 osób uchodźczych z Ukrainy (768 CAWI oraz 63 CAPI). Badanie miało charakter eksploratywny i deskryptywny. Tematem nadrzędnym była problematyka postrzegania przyszłości przez osoby z Ukrainy obecne w Polsce w związku z agresją rosyjską z 24 lutego 2022 roku. W związku z doborem grupy respondentów powiązanej współuczestnictwem w jednym programie pomocowym, badanie ma charakter analizy przypadku (*case study*).

Informacje o ankiecie udostępnione zostały na platformie Moodle programu kursów UW dla Ukrainy, a także na facebookowej stronie tego projektu, w okresie od 13 kwietnia do 17 lipca 2023 roku, a zatem dominującym sposobem zachęcania do wypełnienia ankiety była reklama bezpośrednia do potencjalnie zainteresowanych. Niewykluczone jest szczątkowe wystąpienie efektu kuli śnieżnej (ang. *snowball sampling*), ze względu na otwarty charakter ankiety (Parker, Scott i Geddes 2019). Taka metoda wybrana została w celu pełnego wykorzystania bazy programu kursów. W związku z tym większość uczestników ankiety stanowiły osoby zainteresowane ofertą programu, którą tworzą kursy i wydarzenia aktywizujące.

W ankiecie mogły wziąć udział wszystkie osoby z Ukrainy, mówiące po ukraińsku, które obecne są w Polsce w związku z rosyjską agresją z 24 lutego 2022 roku. Ankieta nie miała ograniczeń wiekowych. Nadawany uchodźcom numer PESEL ze statusem UKR nie stanowił warunku koniecznego do wzięcia udziału w badaniu, jednak posiadało go aż 98,7% badanych, co jest silnym potwierdzeniem na ich obecność w Polsce w związku z wojną.

Ankieta zawierała 46 pytań zamkniętych i jedno otwarte[5]. 7 pytań posiadało odpowiedzi w skali Likerta. Odpowiedzi w skali 1-5, w zależności od pytania, znaczyły: Najgorzej (1) – najlepiej (5) lub wcale (1) – bardzo (5). Tematyka pytań, oprócz sytuacji i doświadczeń respondentów po przyjeździe do Polski, dotykała także opinii i przekonań dotyczących przyszłości własnej i Ukrainy. Ze względu na deskryptywny

[5] Pytanie otwarte: *Jakie są największe problemy, potrzeby i wyzwania, przed którymi stajesz każdego dnia?* nie zostanie omówione w tym artykule.

charakter badania, analiza zebranych danych opiera się na ich podstawowym opisie statystycznym. Badanie zostało przeprowadzone za pomocą usługi Google Forms, opis statystyczny został wykonany w programie JASP[6].

Całość prac badawczych przebiegała pod kierunkiem dr. Agnieszki Różyckiej, koordynatorki projektu ,,UW dla Ukrainy". Zespół roboczy składał się z osób studiujących na Uniwersytecie Warszawskim na różnych wydziałach i pochodzących z Polski i Ukrainy[7].

Najistotniejsze ograniczenia przeprowadzonego badania wiążą się z jego cyfrową formą i specyficzną próbką zebraną spośród osób zainteresowanych programem kursów UW dla Ukrainy. Przypuszczalnie, względem ogółu osób uchodźczych, respondenci charakteryzowali się wyższym poziomem motywacji i mobilizacji, w związku z czym postanowili szukać informacji o dodatkowych aktywnościach i kursach, dzięki czemu mogli zetknąć się z reklamowaną ankietą. Przez taką metodę pozyskiwania badanych uzyskane wyniki nie będą reprezentatywne dla osób w szczególnie złym stanie psychicznym i/lub fizycznym oraz osób starszych i niekorzystających regularnie z internetu.

Analiza

Charakterystyka demograficzna

Respondentami były osoby uchodźcze z Ukrainy, które przybyły do Polski po 24 lutego 2022 roku, o czym świadczy fakt posiadania numeru PESEL ze statusem UKR przez 98,7% z nich. Zdecydowana większość z odpowiadających to kobiety (89%). Mężczyźni stanowili jedynie 10,6% badanej zbiorowości (zob. Wykres 1). Dwie osoby zadeklarowały inną płeć, jedna odmówiła odpowiedzi. Taki rozkład nie powinien dziwić w związku z ograniczeniami wyjazdu z Ukrainy mężczyzn w przedziale wiekowym 18-60 lat. Nie pokrywa się to jednak z oficjalnymi statystykami mówiącymi o tym, że 64,7% osób ze statusem PESEL UKR to kobiety, zaś 35,3% to mężczyźni (zob. Wykres 1). Różnica wynika z niewielkiej liczby osób poniżej osiemnastego roku życia w naszym zbiorze (8%). Większość ankietowanych to osoby w wieku 36-50 lat (54,3%), następną liczną grupę stanowiły osoby w wieku 19-35 lat (26,9%). Konsekwencją nadreprezentacji osób dorosłych jest więc nadreprezentacja kobiet[8].

Większość respondentów to osoby z wyższym wykształceniem (84,8%), co nie dziwi, jako że informacje o ankiecie były zamieszczone w kontekście kursów; ankieta zatem dotarła do osób wysoko zmotywowanych, chętnych dokształcać się na własną rękę.

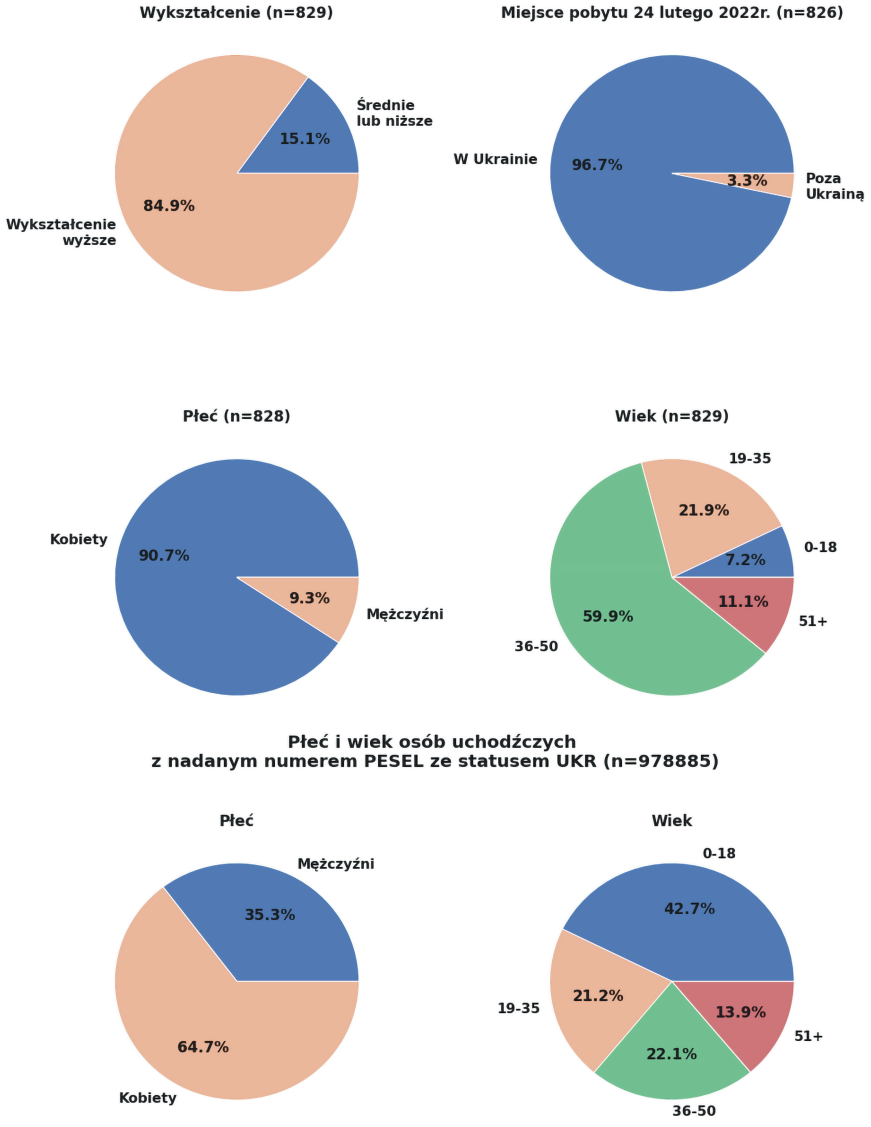
[6] Pytania były nieobowiązkowe. Podajemy wartość *valid percent* dla każdego pytania.

[7] Ankietę współtworzyli i realizowali także: Danuta Grabovska, Ihor Shchyrba, Jakub Bardadin i Iga Janik.

[8] Wiąże się to z charakterem kursów dokształcających, które w formie online były kierowane głównie do osób dorosłych. Wydarzenia aktywizacyjne dla dzieci i młodzieży oferowano głównie w formie stacjonarnej.

Wykres 1.

Struktura demograficzna respondentów ankiety i poniżej struktura demograficzna ogółu osób uchodźczych w Polsce, z zarejestrowanym numerem PESEL ze statusem UKR

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie wyników własnych i rządowych statystyk obecności obywateli Ukrainy w Polsce[9].

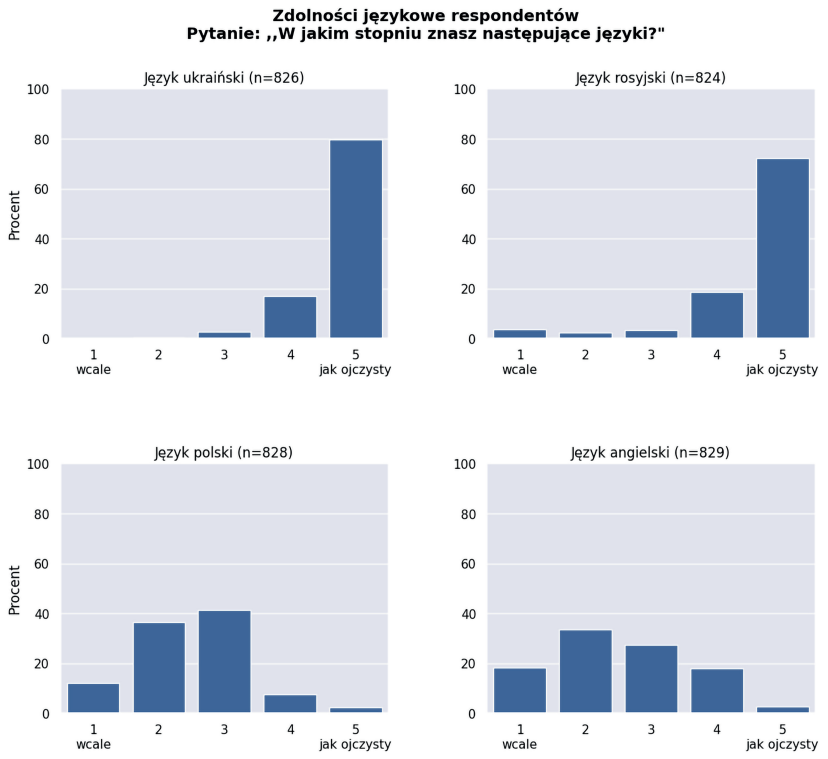
[9] Szczegółowe statystyki dot. osób zarejestrowanych w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy. Stan na 03.07.2023 r. https://dane.gov.pl/pl/dataset/2715,zarejestrowane-wnioski-o-nadanie-statusu-ukr/resource/49116/table [dostęp: 13.02.2024].

Udział wzięły osoby ze wszystkich obwodów Ukrainy, przy czym kilka obwodów dominowało: Miasto Kijów (20%), obwód kijowski (12,3%), obwód charkowski (10,3%), obwód dniepropietrowski (7,5%). 7,2% osób zadeklarowało pochodzenie z okupowanych[10] regionów Ukrainy, tj. obwodów donieckiego, ługańskiego, Autonomicznej Republiki Krymu. Jednocześnie 96,1% osób zadeklarowało, że w momencie inwazji przebywały na terytorium Ukrainy.

Języki

Wykres 2.

Kompetencje językowe respondentów ankiety

Źródło: opracowanie własne.

Ankietowane osoby zostały poproszone o ocenę swojej sprawności językowej w skali od 1 do 5 (zob. Wykres 2). Większość osób (79,4%) oceniła swoją sprawność j. ukraińskiego na stopień najwyższy[11]. Niewiele mniej osób oceniło w stopniu naj-

[10] W czasie przeprowadzania badań.

[11] Zaznaczamy, że ankieta została przygotowana wyłącznie w języku ukraińskim, co mogło mieć efekt wykluczający osoby wyłącznie rosyjskojęzyczne.

wyższym sprawność j. rosyjskiego (70,5%), co jest odbiciem dwujęzyczności (dyglosji) społeczeństwa ukraińskiego. Potwierdza to wynik pytania o język używany w domu rodzinnym, 39,3% osób zaznaczyło opcję *Zarówno po ukraińsku, jak i po rosyjsku*. Kolejne pytanie dotyczyło zmiany tego języka w niedawnym czasie. Większość badanych (66,2%) używała języka wskazanego jako domowy przed rokiem 2014. Jednakże 22,4% osób zmieniło język domowy po inwazji w 2022 roku, a 10,6% osób zmieniło język pomiędzy 2014 a 2022 rokiem.

Badani zadeklarowali pewną znajomość języka polskiego, najczęściej wybierając wartość średnią w podanej skali (42,8%). Łącznie, ponad połowa badanych mówi po polsku średnio lub lepiej (54,4%, M = 2,58, SD = 0,86). Język angielski również przynależy do deklarowanych kompetencji badanych, średnio lub lepiej mówi po angielsku ponad połowa osób (51,8%, M = 2,62, SD = 1,10). 18,7% osób zna jeszcze jeden, niewymieniony w ankiecie język obcy, a 7,3% zna dwa języki obce niewymienione w ankiecie.

Co ważne 95,3% osób stwierdziło, że chce rozpocząć lub kontynuować naukę polskiego w najbliższej przyszłości.

Praca i pobyt w Polsce, stosunek do własnego kraju

Znacząca część osób nie pracowała w momencie wypełniania ankiety (44,7%). 28% osób pracowało stacjonarnie, 20,6% zdalnie dla ukraińskiej firmy, 6,7% zdalnie dla firmy z Polski lub innego kraju. Większość respondentów (69,2%), w momencie przeprowadzania ankiety, przebywała w Polsce już ponad rok lub prawie rok (18,7%). 88,2% osób nie mieszkało przed wojną poza Ukrainą dłużej niż 3 miesiące. **Na pytanie: *Czy planujesz opuścić Polskę w najbliższej przyszłości?* 58,8% osób odpowiedziało: *Nie*, natomiast 32%: *Nie wiem*. 33,7% ankietowanych planuje uzyskanie polskiego obywatelstwa.**

Na pytanie *Czy kiedykolwiek myślałeś o powrocie do Ukrainy, aby ją odbudować?*, zdecydowana większość ankietowanych (84,4%) odpowiedziała *Tak*. Analogicznie, na pytanie *Czy uważasz, że powinieneś bardziej pomagać swojemu krajowi z zagranicy?*, 78,5% osób odpowiedziało *Tak*. Oba te pytania wskazują na patriotyczne nastroje respondentów, jednak *post factum* zdajemy sobie sprawę, że forma tych pytań nakierowywała na odpowiedź.

Na pytanie *Czy masz jakichś polskich znajomych/przyjaciół?* 33% osób odpowiedziało *Nie*, 67% odpowiedziało *Tak*. Warto przywołać tu badania Trzeszczyńskiej, Luchik-Musiyezdovej i Dymanus (2022), które wymieniły posiadanie kręgu znajomych jako istotny element decyzji o pozostaniu w Polsce lub powrocie do Ukrainy.

Poczucie winy i doświadczenia dyskryminacji

Ankietowani byli pytani o subiektywnie odczuwane negatywne aspekty przemieszczenia. Na pytanie czy spotkali się z krytyką za opuszczenie Ukrainy, 55% osób odpowiedziało, że *Nie*. 63% badanych zadeklarowało, że nie odczuwa poczucia winy w związku z wyjazdem z kraju. Z osób, które przyznały odczuwanie poczucia winy, 73% odpowiedziało również twierdząco na pytanie: *Czy poczucie winy wpłynęło na Twój stan psychiczny?*

Większość (80%) ankietowanych odpowiedziała, że nie czuje się dyskryminowana w Polsce. Jednakże 44% osób spotkała się z jakimś rodzajem dyskryminacji Ukraińców w Polsce.

Odnośnie do gotowości do znoszenia problemów i wyzwań, 45,8% osób wyraziło gotowość do ich znoszenia – dopóki te będą istnieć. Kolejne 21,9% osób wyraziło gotowość do znoszenia wyzwań przez ograniczony czas, a 10,4% osób zadeklarowało brak nawet czasowej gotowości do znoszenia dalszych trudności. Poprosiliśmy o analogiczną ocenę wytrzymałości osób z najbliższego otoczenia. Wynik przedstawia Tabela 2. **Co ciekawe, ankietowani lepiej oceniają wytrzymałość bliskich niż własną.**

Tabela 2.

Ocena do gotowości znoszenia problemów i wyzwań

	Ocena poziomu własnej wytrzymałości (N = 827)	**Opinia nt. analogicznego poziomu wytrzymałości osób z najbliższego otoczenia (N = 826)**
Trudno odpowiedzieć	21,9%	20,2%
Jestem gotowy(a) znosić obecne i przyszłe problemy, dopóki będą istnieć	45,8%	58%
Jestem gotowy(a) do znoszenia obecnych i przyszłych problemów, ale tylko przez ograniczony czas	21,9%	18,6%
Nie jestem gotowy(a), aby teraz znosić te trudności	10,4%	3,1%

Źródło: opracowanie własne.

Predykcje i oceny z zakresu geopolityki

Ankietowane osoby wykazywały się dość dużym optymizmem nt. bliskiej przyszłości Ukrainy. 66,5% osób uznało, że *Sytuacja poprawi się*, 21,7% że *Sytuacja pogorszy się* oraz 11,8%, że *Sytuacja nie zmieni się*. Pytane o to, kiedy skończy się wojna, odpowiedziały następująco: *Od 1 do 5 lat* – 38,9%, *Nie wiem* – 36,2%, *Od pół roku do*

Tabela 3.

Ocena sytuacji ekonomicznej Ukrainy oraz pomocy międzynarodowej dla Ukrainy (N = 826)

Ocena (1-najgorzej, 5-najlepiej)	Ocena sytuacji ekonomicznej Ukrainy (M = 2,104, SD = 0,790)	Ocena pomocy międzynarodowej (M = 3,849, SD = 0,837)
1	23,7%	0,4%
2	44,7%	3,4%
3	29,3%	31,4%
4	2,1%	40,8%
5	0,2%	24,1%

Źródło: opracowanie własne.

roku – 17,6%, *Ponad 5 lat* – 4,1%, *Kilka miesięcy* – 3,1%, *Za tydzień* – 0,1%[12]. Ważne jest to, co respondenci uznali za definicję zwycięstwa. Dla większości jest to powrót do granic z 1991 roku (68,8%), dla kolejnej części jest to powrót do zakresu terytorialnego z 2014 roku (21,6%). Tylko 6,2% osób wybrało opcję *Zaprzestanie wszelkich działań wojennych kosztem obecnie okupowanych terytoriów*. Zwycięstwem dla 3,4% osób byłaby *Okupacja części terytoriów Federacji Rosyjskiej*.

Na pytanie o możliwą obecność Ukrainy w strukturach Unii Europejskiej lub NATO, 60,4% osób uważa, że Ukraina wstąpi do obydwu organizacji, 16,6% tylko do UE, 7,4% tylko do NATO, a 15,6% respondentów uważa, że do żadnej z wymienionych[13]. Na pytanie *Czy subiektywnie obawiasz się, że Polska zostanie zaatakowana przez Rosję?*, w skali 1-5 (wcale – bardzo), respondenci najczęściej wybierali najmniejszą wartość (37,7%) lub wartości pośrednie (M = 2,244, SD = 1,233).

Powyższe optymistyczne opinie nie tyczą się oceny sytuacji ekonomicznej Ukrainy. Większość osób oceniło ją źle lub średnio (zob. Tabela 3)[14]. W przypadku oceny pomocy międzynarodowej dla Ukrainy stosunek jest odwrotny, większość respondentów ocenia ją dobrze.

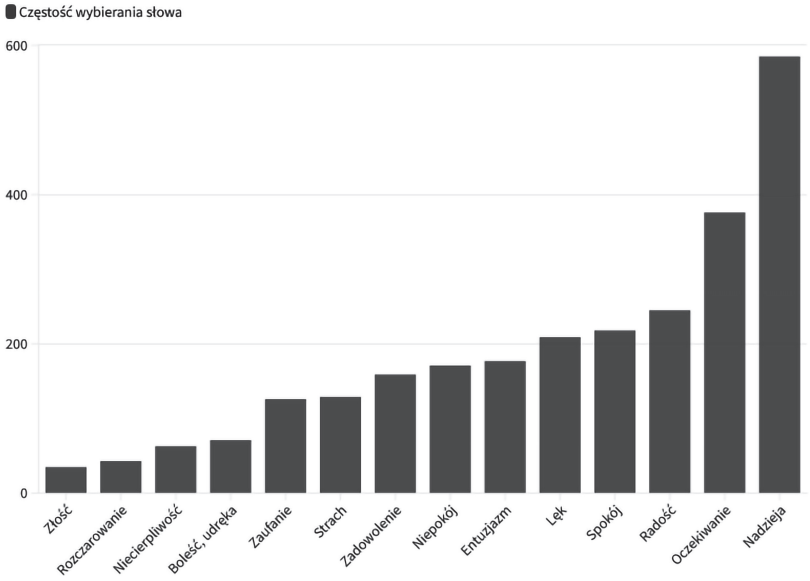
[12] Te dane warto zestawić z badaniami z maja 2023 przeprowadzonymi na respondentach z Ukrainy. Wg nich wojna będzie trwać jeszcze przynajmniej: mniej niż 3 miesiące – 8%, między 3 a 6 miesiącami – 16%, między 6 a 12 miesiącami – 24%, więcej niż 12 miesięcy – 23%, nie wiem – 30% (NDI i KMIC 2023).

[13] Analogiczne pytanie zadano w badaniu NDI. Rozróżniono w nim oczekiwanie i chcenie. 89% osób oczekuje, że Ukraina będzie członkiem Unii Europejskiej, a 85% oczekuje, że będzie członkiem NATO. 92% osób chce, by Ukraina była członkiem UE oraz 89% chce, by była członkiem NATO (NDI i KMIC 2023). W badaniach przeprowadzonych na przełomie września i października 2023 zapytano, co powinno być priorytetem: 54% Ukraińców odpowiedziało przystąpienie do NATO, 24% przystąpienie do Unii Europejskiej (KMIC 2023a).

[14] Te dane można zestawić z badaniami na społeczeństwie ukraińskim, w których respondenci oceniali sytuację ekonomiczną Ukrainy, na grudzień 2022. Ze względu na użytą w tych badaniach jedenastostopniową skalę odpowiedzi, bezpośrednie porównanie jest utrudnione. Zob. Дембіцький С. (2023). Громадська Думка В Україні Після 10 Місяців Війни. Київський Міжнародний Інститут Соціології. https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1175&page=1 [dostęp: 13.08.2023].

Wykres 3.

Rozkład częstości wybierania słów kluczowych deklarowanych jako kojarzące się z przyszłością

Źródło: opracowanie własne.

Asocjacje i ogólne przewidywania na przyszłość

Respondenci zostali zapytani również o przyszłość w szerszym zakresie. Na pytanie *Czy uważasz, że zmiany klimatyczne będą miały wpływ na Twoje życie?*, 62,2% osób odpowiedziało twierdząco. W pytaniu *Jak myślisz, co będzie miało większy wpływ w przyszłości?*, dla 70,6% osób większy wpływ będzie miała technologia, a dla 29,4% osób będzie to polityka. Przejawem największego optymizmu badanych były odpowiedzi na pytanie *Czy uważasz, że przyszłym pokoleniom będzie żyło się lepiej niż obecnym?* Aż 82,9% osób uważa, że przyszłe pokolenia będą miały lepsze życie.

Ankietowani zostali poproszeni o zaznaczenie słów, które najbardziej kojarzą się im ze słowem *przyszłość* (zob. Wykres 3). Był to zestaw wielokrotnego wyboru. Najczęściej wybierana była *Nadzieja* (70,7%), następne kolejno były: *Oczekiwanie* (45,4%), *Radość* (29,6%), *Spokój* (26,3%), *Lęk* (25,2%), *Entuzjazm* (21,4%), *Niepokój* (20,7%), *Zadowolenie* (19,2%), *Strach* (15,6%), *Zaufanie* (15,2%). Negatywne słowa-emocje, takie jak *Złość*, *Rozczarowanie*, *Niecierpliwość* i *Udręka* były wybierane rzadko. Pełen wykaz został przedstawiony na Wykresie 3. Wynik ten warto zestawić z cytowanym już badaniem NDI i KMIC (2023), gdzie poproszono o odpowiedź na pytanie *Co napawa cię optymizmem, odnośnie do przyszłości Ukrainy?* Najczęściej wybieranymi słowami przez osoby pozostające w Ukrainie były m.in.: zwycięstwo, armia, Ukraińcy, wiara, jedność, nadzieja.

Dyskusja wyników

Efektem badań jest przegląd opinii i nastawień osób uchodźczych, które w momencie przeprowadzania ankiety były zlokalizowane głównie w Warszawie i okolicach. Ankietowani dominująco wyrażali chęć nauki języka polskiego, a ponad połowa nie planuje też opuszczać Polski w najbliższej przyszłości. O tej decyzji może decydować wiele czynników – zarówno ekonomicznych, jak i tych o podłożu ideowym. Wg doniesień dostępnych w czasie powstawania artykułu znaczna część Ukraińców rzeczywiście wraca do swojego kraju, lub migruje dalej, do innych krajów UE, a ich populacja w Warszawie utrzymuje się w okolicach 100 tys. (Dobrołowicz 2023). Dla wielu rodzin jest to sytuacja szacowania zagrożeń i szans, względem wielu niepewności. Pozostanie w Polsce oznacza konieczność budowania od nowa pozycji zawodowej i sieci kontaktów społecznych, proces przekształcania własnej tożsamości. Do tego Polska sama w sobie może być krajem niepewnym odnośnie do lokowania własnej przyszłości ze względu na kryzys mieszkaniowy i, w momencie przeprowadzania ankiety, wysoką inflację.

Zważywszy na otwarty i wielowątkowy charakter pytania badawczego, uzyskana odpowiedź nie daje zamknąć się w pojedynczym zdaniu. Nieokreśloność przyszłości wyklucza prowadzenie dyskursu w kategoriach pewności, pewne czynniki mogą jedynie wpływać pozytywnie lub negatywnie na podejmowanie decyzji.

Jednym z nich jest znajomość języka polskiego i komfort w posługiwaniu się nim. Nie warunkuje to pewnego, koniecznego pozostania w Polsce. Znajomość języka otwiera alternatywę, poszerza zakres możliwości. Deklarowane nabyte kompetencje w posługiwaniu się językiem polskim oraz dominująca chęć rozpoczęcia lub kontynuowania nauki polskiego (95,3%) ujawniają w tym zakresie duży potencjał badanych, pozwalając im na przyjęcie postawy sprawczości. Deklarowane kompetencje j. angielskiego są z kolei cennym zasobem na rynku pracy.

Posiadanie pracy stacjonarnej w Polsce umacnia pozycję społeczną i finansową, wzmacniając tendencje do pozostania w Polsce. Istotnym elementem sprzyjającym pozostaniu w Polsce jest posiadanie polskich znajomych, co umożliwia lokalne organizowanie personalnej sieci społecznej. Z kolei, świadectwa dyskryminacji (bezpośrednie i zapośredniczone) będą argumentem za opuszczeniem Polski. Łącznie te czynniki tworzą przekrój stanu niepewności w dynamicznie zmieniających się warunkach. Po jednej stronie spektrum jest poczucie wsparcia i integracja w struktury społeczne, po drugiej – poczucie niestabilności i braku perspektyw w Polsce. Szczególnym przypadkiem nagromadzenia negatywnych czynników jest sytuacja „życia z dnia na dzień" i niemożliwości (rozumianej jako brak warunków do) wyobrażania sobie przyszłości. Jest to stan chaosu i zawieszenia normalności w wyniku sytuacji kryzysowej, gdzie ciągłość czasu społecznego została zerwana. Takie warunki narzucają przyjmowanie orientacji prezentystycznej, która cechuje się ograniczonym horyzontem postrzeganego czasu, co przekłada się na ograniczone zdolności do planowania i organizacji życia.

Ważnym tropem może być ocena wytrzymałości do znoszenia trudów. Jak pokazaliśmy, badani oceniają wyżej wytrzymałość swoich bliskich niż swoją własną. Może to być wyraz skromności i potrzeby postrzegania swoich bliskich w pozytywnym świetle, jednak podkreśla to ważność przynależenia do wspólnoty, której można zaufać i z którą można wspólnie wkroczyć w przyszłość. Wspólnota jest czynnikiem stabilizującym i motywującym do zwiększania własnych starań.

Obrazy przyszłości

Kolejną kwestią jest, wynikająca z ankiety, wizja przyszłości i elementy ją zapełniające. **Większość naszych respondentów wykazała optymizm, twierdząc, że sytuacja w Ukrainie poprawi się, a kraj wstąpi do UE i NATO**. Wiara w to, że Ukraina zostanie włączona w zachodnie struktury polityczne może przyczynić się do działań politycznych, które dodatkowo zwiększą prawdopodobieństwo realizacji akcesji Ukrainy, na zasadzie pętli zwrotnej. Wyraźny, wiarygodny obraz przyszłości Ukrainy w UE lub NATO może umocnić przekonanie o nieuchronności tego zdarzenia, wpływając na procesy decyzyjne do tego prowadzące. Wiąże się z tym kształtowanie się nowej tożsamości geopolitycznej, bowiem rośnie wśród Ukraińców przekonanie o „europejskości" politycznej, kulturowej i aksjologicznej Ukrainy, przy jednoczesnym odmawianiu tego samego Rosji (KMIC 2023a).

Dla ponad 70% respondentów ankiety, technologia będzie miała większy wpływ na przyszłość niż polityka. To wątek warty dalszej eksploracji, ponieważ nie wiemy, czy wynika to z braku zaufania do polityków, czy z wiary w nieuchronność postępu technologicznego. Ponad 60% respondentów ankiety uważa, że zmiany klimatyczne wpłyną na ich życie. Klimat to kolejny element utrudniający procesy decyzyjne i planowanie osobistej przyszłości ze względu na to, że kryzys klimatyczny wykracza poza sprawczość pojedynczej osoby i zapowiada głębokie przeobrażenia w skali globalnej. Badani wykazują jednak wiarę w postęp. Według większości badanych (82,9%), przyszłym pokoleniom będzie żyło się lepiej. Jednakże to nie jest przesłanka do odczytywania tego jako znaku orientacji prospektywnej, ponieważ, jak pisze Elżbieta Tarkowska:

> Projekcja przyszłości na dzieci może być też rodzajem adaptacji do sytuacji nieprzewidywalności własnego życia, niepewności związanej z przyszłością. Odpowiedzialność za przyszłość badani przenoszą niejako na dzieci, mając nadzieję, że może młodsze pokolenie będzie miało wpływ na kształt własnego życia, że uda mu się zrealizować własne aspiracje życiowe. (Tarkowska 1992:97)

Zawarta w ankiecie prośba o podanie skojarzeń z przyszłością była sposobem na wywołanie (elicytację) nastawień do przyszłości. Na liście słów zawarto skojarzenia pozytywne i negatywne.

Nasi respondenci najczęściej z przyszłością kojarzyli słowo *Nadzieja*. Choć nie zostało doprecyzowane „na co" jest to nadzieja, samo słowo semantycznie wymusza związek z pozytywnie nacechowanymi konceptami i presuponuje zmianę. Następne popularne słowo, *Oczekiwanie* ma neutralny wydźwięk, jednak również wymaga odpowiedzi: „na co?", presuponując zmianę, a nie stagnację. Kolejne słowa (radość, spokój, lęk, entuzjazm) są już emocjami temporalnie statycznymi. **Te emocje, wypełniając konceptualizacje badanych osób uchodźczych, świadczą o ich niepewnym optymizmie**. Interpretując ten wynik pozytywnie, można powiedzieć, że nasi badani mają potencjał wyobrażeniowy, co przysłuży się ich możliwościom planowania i podejmowania decyzji. Jest to postawa orientacji prospektywnej, nakierowanej na przyszłość. Z drugiej strony, nie sugeruje to w żaden sposób sprawczości, a obecna sytuacja jest czymś w rodzaju czasu na przeczekanie, wobec decyzji politycznych i wielkoskalowych procesów. Elementy postawy prezentystycznej i prospektywnej tworzą mieszany typ nastawienia, który warunkowany jest zmiennymi i chaotycznymi warunkami, wymagającymi jednak planowania i przewidywania. Tarkowska (1987:29) używa też określenia czas praktyczny, nazywając tak czas empiryczny, rządzony przez codzienne potrzeby życiowe. Jest to czas codziennego funkcjonowania i organizowania swojego życia, daleki od czasu ,,wielkiej historii", nie wyklucza jednak osobistego wzrostu i myślenia o przyszłości.

Charakter badania i jego ograniczenia

Opisane badanie przyjęło formę *case study* zbiorowości osób uchodźczych w Warszawie, połączonych współuczestnictwem w programie aktywizującym. W odróżnieniu od ogółu populacji osób uchodźczych w Polsce ze statusem PESEL UKR, wśród respondentów przedstawianego badania znalazło się statystycznie więcej kobiet (65% w całej populacji uchodźczej, 90% w naszej próbce) i osób pełnoletnich (57% w populacji, 92% w próbce). Nadreprezentacja kobiet w ankiecie jest konsekwencją nadreprezentacji osób pełnoletnich, w związku z ograniczeniami opuszczania granic Ukrainy przez mężczyzn w wieku 18 do 60 lat. Próbka zawierająca więcej osób poniżej 18 roku życia zawierałaby również większy procent mężczyzn. Zbieranie odpowiedzi przez formularz online (CAWI) umieszczony na stronie projektu z kursami zdalnymi kierowanymi głównie do dorosłych, ograniczyło uzyskiwanie odpowiedzi przez małoletnich uczestników, do których skierowane były raczej działania w formie stacjonarnej. Reasumując; **badanie może być rozumiane jako reprezentacyjne dla grupy pełnoletnich osób uchodźczych zainteresowanych programami pomocowymi, obejmującymi warsztaty doszkalające i wydarzenia integracyjne w dużym mieście.** W prezentowanej próbce przeważają dorosłe, wykształcone kobiety. Są to prawdopodobnie osoby ponadprzeciętnie zmotywowane, ponieważ osoby w złym stanie psychicznym mniej chętnie decydują się na tego typu interakcje społeczne.

Przedstawiona analiza ankiety ma charakter eksploratywny i deskryptywny, w związku z tym powinna być traktowana jako wstępna i umożliwiająca dalsze wysiłki pogłębiające temat – m.in. analizę korelacyjną i analizę skupień. Ankieta przedstawia tylko jeden przekrój badanej zbiorowości w czasie, więc może być punktem wyjścia do badań, które porównywałyby zmiany w kontekście dalszych wydarzeń na poziomie geopolitycznym. Niezaadresowane w tym artykule odpowiedzi z pytania otwartego (*Jakie są największe problemy, potrzeby i wyzwania, przed którymi stajesz każdego dnia?*) posłużą do jakościowej analizy tematycznej, która szczegółowo ujawni wyzwania i potrzeby osób z Ukrainy.

Należy być świadomym niefortunnego sformułowania pytań *Czy kiedykolwiek myślałeś o powrocie do Ukrainy, aby ją odbudować?* oraz *Czy uważasz, że powinieneś bardziej pomagać swojemu krajowi z zagranicy?*, w których częstość odpowiedzi twierdzących mogła zostać zwiększona przez wydźwięk samych pytań. W związku z tym zalecamy ostrożne podejście do wyników odpowiedzi na te pytania. Nie bez znaczenia w kształcie naszej analizy jest też fakt naszego własnego zaangażowania w pomoc Ukrainie, co w oczywisty sposób wpłynęło na obiektywność badania.

Zakończenie

Przeprowadzone badania dały wgląd w doświadczenia migracyjne i sposoby postrzegania przyszłości przez osoby z Ukrainy przebywające w Polsce. Badania są obrazem opinii osób, które opuściły Ukrainę w związku z eskalacją wojny i które skorzystały z kursów aktywizujących UW dla Ukrainy lub były w bliskiej sieciowej odległości od osób zainteresowanych tym programem. Badanie ujawniło, że mimo trudnych przeżyć i doświadczeń migracyjnych, respondenci wykazują optymistyczne przekonania odnośnie do przyszłości, wierzą w możliwość wstąpienia Ukrainy do UE i NATO, wierzą, że przyszłym pokoleniom będzie żyło się lepiej. Wykazują też chęć do podjęcia lub kontynuowania nauki języka polskiego.

Badanie wypełnia lukę w dotychczasowej wiedzy w zakresie doświadczeń migracji i może pomóc w lepszym zrozumieniu sytuacji Ukraińców w Polsce, a tym samym w opracowywaniu skutecznych działań na rzecz integracji i wsparcia osób uchodźczych.

Podziękowania

Chcielibyśmy serdecznie podziękować wszystkim, którzy przyczynili się do powstania tego artykułu. W szczególności dr Agnieszce Różyckiej, koordynatorce projektu „UW dla Ukrainy", pod kierunkiem której przebiegały opisane prace badawcze i która umożliwiła zamieszczenie opracowanej ankiety na stronie z kursami przeznaczonymi dla osób uchodźczych; dziękujemy również zespołowi, z którym wspólnie

konstruowaliśmy i przeprowadzaliśmy opisaną ankietę, Jakubowi Bardadinowi i Idze Janik oraz Danucie Grabowskiej i Igorowi Szczerbie, którzy ponadto odpowiadali za tłumaczenie pytań z języka polskiego na ukraiński.

Bibliografia

Bell W., Mau J. A. (1971). Images of the Future: Theory and Research Strategies. W *The Sociology of the Future. Theory, Cases and Annotated Bibliography*. Russell Sage Foundation.

Długosz P., Kryvachuk L., Izdebska-Długosz D. (2022). *Uchodźcy wojenni z Ukrainy – życie w Polsce i plany na przyszłość*. Lublin: Wydawnictwo Academicon. https://doi.org/10.52097/acapress.9788362475971 (data dostępu: 12.10.2023).

Dobrołowicz M. (2023). *Ilu uchodźców z Ukrainy mieszka w Polsce? Znamy najnowsze dane*. RMF24. https://www.rmf24.pl/raporty/raport-wojna-z-rosja/news-ilu-uchodzcow-z-ukrainy-mieszka-w-polsce-znamy-najnowsze-dan,nId,6890477 (data dostępu: 12.10.2023).

FRA. (2023). *Fleeing Ukraine: Displaced people's experiences in the EU*. European Union Agency for Fundamental Rights. http://fra.europa.eu/en/publication/2023/ukraine-survey (data dostępu: 12.10.2023).

Isański J., Nowak M., Sereda V., Vakhitova H., Michalski M. A. (2022). *Odbiór społeczny i integracja uchodźców z Ukrainy. Raport badawczy UKREF 1(2022)*. https://hdl.handle.net/10593/26828 (data dostępu: 12.10.2023).

National Democratic Institute, Київський Міжнародний Інститут Соціології. (2023, czerwiec 30). Підтримка україною нато та запит на інклюзивну демократію досягають рекордно високих рівнів. https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1255&page=9 (data dostępu: 12.02.2024).

Pacewicz P. (2023). *Gdzie jest milion uchodźców z Ukrainy? W danych SG widać też lęk przed rocznicą 24 lutego*. OKO.press. https://oko.press/ilu-jest-uchodzcow-z-ukrainy (data dostępu: 11.10.2023).

Parker C., Scott S., Geddes A. (2020). *Snowball Sampling*. SAGE Publications Limited.

Pawliszak P. (2017). Analiza narracyjna dyskursu publicznego. W poszukiwaniu struktur kulturowych i procesów narzucania znaczeń formujących politykę ekologiczną. W: M. Czyżewski, M. Otrocki, T. Piekot, & J. Stachowiak (Red.), *Analiza dyskursu publicznego: Przegląd metod i perspektyw badawczych* (s. 67–94). Wydawnictwo Akademickie Sedno.

Piekutowski J. (2023). *Migracje: Niewykorzystana (na razie) szansa Polski*. Warsaw Enterprise Institute. https://wei.org.pl/2023/aktualnosci/jarema/raport-migracje-niewykorzystana-na-razie-szansa-polski/ (data dostępu: 12.10.2023).

Sobestjańska A., Sopińska A. (2022). *Miejska gościnność. Szacunek liczby Ukraińców w miastach UMP*. Unia Metropolii Polskich im. Pawła Adamowicza. https://metropolie.pl/artykul/34-mln-ukraincow-w-polsce-nowy-raport-unii-metropolii-polskich (data dostępu: 12.10.2023).

Sowa J. (2018). Kres kapitalistycznej nowoczesności – o rozszczepianiu czasu i przestrzeni. W: J.B. Bednarek, P. Czapliński (red.), *Prognozowanie teraźniejszości. Myślenie z wnętrza kryzysu* (s. 15–40). Katedra Wydawnictwo Naukowe.

Staniszewski R., Kownacki T. (2023). *Diagnoza życia, postaw oraz planów obywateli Ukrainy, którzy przybyli do Polski w wyniku działań wojennych tj. Od dnia 24 lutego 2022 roku. Raport z badania opinii publicznej.* https://doi.org/10.13140/RG.2.2.14330.88009

Strzelecka C. (2017). Między czasem ekologicznym a ekologią czasu w kulturze przyspieszenia. *Studia Etnologiczne i Antropologiczne*, *17*, 272–289.

Sztompka P. (2002). Czas w społeczeństwie. W: *Socjologia. Analiza społeczeństwa* (s. 474–492). Znak.

Tarkowska E. (1987). *Czas w społeczeństwie. Problemy, tradycje, kierunki badań*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Tarkowska E. (1992). *Czas w życiu Polaków. Wyniki badań, hipotezy, impresje*. Polska Akademia Nauk. Instytut Filozofii i Socjologii.

Trzeszczynska P., Luchik-Musiyezdova S., Dymanus J. (2022). *Migranci i migrantki przymusowe z Ukrainy w Krakowie w świetle badań jakościowych*. Obserwatorium Wielokulturowości i Migracji. https://doi.org/10.13140/RG.2.2.35925.50403

Zymnin A., Kowalski M., Karasińska A., Lytvynenko O., Dąbrowska E., Bryzek S., Gliński P., Koszykowska D. (2022). *Raport specjalny „Uchodźcy z Ukrainy w Polsce". Badanie EWL*. EWL S.A. https://ewl.com.pl/raport-specjalny-uchodzcy-z-ukrainy-w-polsce/ (data dostępu: 12.10.2023).

Дембіцький С. (2023). Громадська Думка В Україні Після 10 Місяців Війни. Київський Міжнародний Інститут Соціології. https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1175&page=1 (data dostępu: 13.08.2023).

Київський Міжнародний Інститут Соціології. (2022). Лише половина українців планує майбутнє своїх дітей в Україні у випадку збереження військової загрози. https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1118&page=5 (data dostępu: 12.02.2024).

Київський Міжнародний Інститут Соціології. (2023a). Значення членства в ЄС для українців, пріоритетність вступу до ЄС чи НАТО і сприйняття росії як частини Європи: Результати телефонного опитування, проведеного 29 вересня—9 жовтня 2023 року. https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1303&page=6 (data dostępu: 12.02.2024).

Київський Міжнародний Інститут Соціології. (2023b). Яким українці бачать майбутнє України через 10 років. https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1348&page=1 (data dostępu: 12.02.2024).